

Κείμενο Εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού στο Πελέντρι

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΣΤΟ ΠΕΛΕΝΤΡΙ

Η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στο Πελέντρι φαίνεται να χτίστηκε λίγο μετά τα μέσα του 12^{ου} αιώνα και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες το 1178, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή στην αψίδα. Ο αρχικός ναός ήταν μονόκλιτος με τρούλλο στο κέντρο και καμαρωτές εσοχές στους πλαϊνούς τοίχους. Μετά από κάποια καταστροφή, από τον ναό αυτό σώθηκε μόνο η αψίδα, που ενσωματώθηκε σε μια νέα εκκλησία του ίδιου τύπου που χτίστηκε στις αρχές του 14^{ου} αιώνα και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες από τρεις τουλάχιστον ζωγράφους που ανήκαν στο ίδιο εργαστήριο.

Αργότερα, στον ίδιο αιώνα, ο ναός επεκτάθηκε προς τα βόρεια με τη διάνοιξη καμάρας που ενώνεται με τον κυρίως ναό με φραγκοβυζαντινές αψίδες, χωρίς όμως να καταλήγει σε αψίδα στα ανατολικά αλλά σε ευθύγραμμο τοίχο. Η καμάρα και ο βόρειος τοίχος του βόρειου παρεκκλησιού κατέρρευσαν σε άγνωστο χρόνο και έτσι οι τοιχογραφίες που το διακοσμούσαν καταστράφηκαν και μόνο οι τοιχογραφίες στον δυτικό τοίχο, στον νότιο τοίχο και σε τμήμα του ανατολικού τοίχου διασώθηκαν.

Παρόμοια επέκταση έγινε και στα νότια σε μεταγενέστερο στάδιο, πιθανόν τον 16^ο αιώνα. Και σ' αυτό το παρεκκλήσι υπήρχε αψίδα, η οποία όμως κατέρρευσε μαζί με τον νότιο τοίχο και την καμάρα του, πιθανόν την ίδια εποχή που κατέρρευσε και μέρος της βόρειας προσθήκης.

Σε κατοπινό στάδιο ξαναχτίστηκαν τα δύο παρεκκλήσια, το νότιο χωρίς την αψίδα του, αλλά τοιχογραφίες δεν ξανάγιναν και έτσι προέκυψε η σημερινή τρίκλιτη εκκλησία με τρούλλο στο ανατολικό τμήμα του μέσου κλίτους, με τις τοιχογραφίες που διασώζονται μέχρι σήμερα, να ανήκουν σε διάφορες χρονολογικές περιόδους.

Αρχίζοντας από τον κυρίως ναό, για να γνωρίσουμε τις τοιχογραφίες και αφού ο Παντοκράτωρ στον τρούλλο είναι κάπως κατεστραμμένος, κοιτάζουμε τη στενή ζώνη γύρω του. Εδώ έχουμε την Ετοιμασία του Θρόνου, το κατ' εξοχήν σύμβολο της Δευτέρας Παρουσίας, καθώς και τα σύμβολα των τεσσάρων Ευαγγελιστών ζωγραφισμένα σε ένα σύμπλεγμα: ο άγγελος για τον Ματθαίο, το λιοντάρι για τον Μάρκο, ο ταύρος για τον Λουκά και ο αετός για τον Ιωάννη. Πιο κάτω απεικονίζονται δεκαέξι Προφήτες ανάμεσα στα τέσσερα παράθυρα του τυμπάνου του τρούλλου και επίσης διασώζονται δύο Ευαγγελιστές στα βόρεια σφαιρικά τρίγωνα.

Στη βόρεια πλευρά της ανατολικής καμάρας βλέπουμε την Ανάληψη και κάτω από αυτή ό,τι απέμεινε από την Αποκαθήλωση. Στο απέναντι μισό της καμάρας έχουμε την Πεντηκοστή και μετά τον Ενταφιασμό, στον οποίο βλέπουμε ότι ενώ το σώμα του Χριστού κατεβαίνει στη σαρκοφάγο, η Μαρία Μαγδαληνή έχει τα χέρια ανεβασμένα, μια κίνηση που συναντούμε στην αναπαράσταση του Θρήνου. Πάνω από το τεταρτοσφαίριο της αψίδας βλέπουμε την προτροπή του Χριστού προς τους μαθητές του, το «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη» και το «Μη μου άπτου» και στον ανατολικό τοίχο τις μυροφόρες μπροστά από το κενό μνήμα. Όλες οι σκηνές είναι δείγματα πολύ καλής δουλειάς, αν και δεν είναι ζωγραφισμένες στις παραδοσιακές τους θέσεις.

Στο τεταρτοσφαίριο όμως της αψίδας, βλέπουμε την απεικόνιση της Ένθρονης Θεοτόκου με τους Αρχαγγέλους που την περιβάλλουν, να είναι λιγότερο εντυπωσιακή.

Στη δυτική καμάρα και το φεγγίτη (lunette) στο κυρίως κεντρικό κλίτος, μια σειρά από τοιχογραφίες περιγράφει με ιδιαίτερη λεπτομέρεια τον κύκλο ζωής της Παναγίας που αναπτύσσεται σε δεκατέσσερις συνθέσεις και μελετώντας τον χαρακτήρα των τοιχογραφιών αυτών, μαζί με τον τύπο γραμμάτων στις επιγραφές, παρατηρούμε ότι

αυτός ο ζωγράφος έχει δημιουργήσει και τις τοιχογραφίες στο κεντρικό τμήμα της εκκλησίας της Παναγίας της Φορβιώτισσας στο Νικητάρι.

Σε γενικές γραμμές να αναφέρουμε ότι η δουλειά των τριών ζωγράφων που τοιχογράφησαν τον ναό ξεχωρίζει από την τεχνοτροπία του καθενός παρ' όλο που ήταν όλοι του ίδιου εργαστηρίου.

Ο πρώτος ζωγράφος, ακολουθώντας την Παλαιολόγια τέχνη, ζωγράφισε τον Παντοκράτορα στον τρούλλο και τους Ευαγγελιστές στα σφαιρικά τρίγωνα, τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου στο ανατολικό μισό των δύο κεντρικών τυφλών τόξων του βόρειου και του νότιου τοίχου, την Εις Άδου Κάθοδο στο τύμπανο του κεντρικού τυφλού τόξου του βόρειου τοίχου, την Ανάληψη, την Πεντηκοστή, το «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη», το «Μη μου άπτου» και τις μυροφόρες μπροστά από το κενό μνήμα.

Ο δεύτερος ζωγράφος, με περισσότερο γραμμική και σχηματοποιημένη τεχνοτροπία και ίσως με λιγότερη τελειότητα στη δουλειά του, ζωγράφισε τους Αγγέλους και την Ετοιμασία του Θρόνου γύρω από τον Παντοκράτορα, τους Προφήτες μεταξύ των παραθύρων του τρούλλου και το Άγιο Μανδήλιο και Άγιο Κεραμίδιο στη βάση του τρούλλου.

Ο τρίτος ζωγράφος ακολουθώντας την ντόπια παράδοση της βυζαντινής τεχνοτροπίας του 14^{ου} αιώνα, με επιδράσεις ανατολικών στοιχείων, ζωγράφισε τη δυτική καμάρα του ναού με τον κύκλο ζωής της Παναγίας που προαναφέραμε, τη Σταύρωση στον δυτικό τοίχο, την Κοίμηση της Θεοτόκου στο τύμπανο του δυτικού τυφλού τόξου του βόρειου τοίχου, την Προδοσία, τον Χριστό ενώπιον του Πιλάτου, τον Εμπαιγμό, την Μεταφορά

του Σταυρού και τον Χριστό ενώπιον του Άννα στο τύμπανο του κεντρικού τυφλού τόξου του βόρειου τοίχου, τον Νιπήρα και τον Χριστό με τη Σαμαρείτιδα στον βόρειο τοίχο και στον νότιο τοίχο το μισοκατεστραμμένο Μυστικό Δείπνο και τη Θεραπεία του Παράλυτου, που είναι πιο ευδιάκριτη.

Οι αρχαιότερες τοιχογραφίες του 1178 που διασώζονται είναι στην αψίδα. Βλέπουμε τον Χριστό Παντοκράτορα στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας σε υπερφυσικό μέγεθος και δεξιά τη Θεοτόκο και αριστερά τον Πρόδρομο, στην σύνθεση της Δέησης. Το θέμα αυτό συναντάται σπάνια στην Κύπρο, αλλά είναι συνηθισμένο στην Καππαδοκία, στην Πελοπόννησο και στην Κρήτη. Η τεχνοτροπία επίσης των θεμάτων φαίνεται να προήλθε από αυτές τις περιοχές, καθώς δεν συναντάται σε άλλες τοιχογραφίες της ίδιας περιόδου στην Κύπρο.